

Date noi privind „Valul mare de pămînt“ din Dobrogea

PETRE DIACONU

Valul mare de pămînt brăzdează mijlocul Dobrogei între Cochireni (sat din imediata apropiere a malului drept al Dunării) și Constanța. El este prevăzut cu două sănăuri: unul, cel de pe latura nordică, mai adânc și mai lat, iar celălalt de pe latura sudică, mai puțin

-
1. Lăsând la o parte călătorii sau oamenii de știință care s-au ocupat „in general“ de valurile din Dobrogea vom arăta căci numele unora dintre cei ce s-au opus în chip special asupra fiecărui dintre cele trei valuri, deci și asupra valului mare de pămînt: Jules Michelet, *Les travaux de délasse des Romains dans la Dobroudja*, în *Mémoires de la Société Impériale des Antiquaires de France*, XXV, 1862, p. 215—252; C. Schuchhardt, *Die römischen Grenzwälle in der Dobrogea*, în *Archäologisch epigraphische Mitteilungen*, IX, 1885, p. 87-113; Gr. Tocilescu, *Fouilles et Recherches archéologiques en Roumanie*, București, 1900, p. 167-175; C. Cihorius, *Die römischen Denkmäler in der Dobroudja*, Berlin, Erklärungsversuch, 1904; Karel Skorpil, *Одесите и землищата на римляни в България*, volumul IRAIK, X (Aboba-Pliska), 1905, p. 503-543. E. Kornemann, *Die neueste Limesforschungen im Lichte der romischkaiserlichen Grenzpolitik*, în Klio, VII, 1907, p. 73-121; E. Fabricius, în R.E., XIII, 1927, col. 649; Ramfil Polonic, *Vacuile antice din Dobrogea*, în Natura, București, 1935, nr. 6, p. 21-26; D. Kraandjatov, *Валюшете въ Добриджа и Бесераийя и траъндаракската теория*.
  - d'Olrida a Sofia, Faculté historico-philosophique, XXXIX, 1942/1943, 168 pagini (extra); E. Comșa, *Cercetări și observații în legătură cu valurile din Dobrogea*, în SCIV, II, 1951, 2, p. 233-235; I. Barnea, *Din istoria Dobrogei*, vol. III, București, 1972, p. 103-111; Petre Diaconu, *Unele probleme în legătură cu valurile din Dobrogea*, în Ponica, V, Constanța, 1972, sub tipar; Petre Diaconu, *Probleme ale arheologiei din Dobrogea*, sec. VII—X, în Dacia, XVIII, 1974.

adinc și mai îngust. Valul este înzestrat pe latura sa sudică cu o serie de căstre, unele mari, iar altele mai mici².

Existența celor două sănțuri cum și a celor două tipuri de castele i-a făcut pe mulți dintre cercetători să credă că valul a fost ridicat în două etape distincte din punct de vedere cronologic. O părere diferită a manifestat Gr. Tocilescu care socotea că valul datează din vremea lui Traian și că cele două sănțuri au fost săpate concomitent pentru a se obține astfel o cantitate mai mare de pămînt necesară înălțării valului³. C. Schuchhardt credea că construirea valului a avut loc în timpul domniei lui Domitian și că intuii ar fi fost înălțate castele mari, iar ceva mai tîrziu, renunțîndu-se la ele, ar fi fost înălțate castele mici⁴. R. Vulpé, plecind de la ideea că valul datează din prima jumătate a veacului al V-lea, opina că ambele tipuri de castele au fost ridicate în aceeași vreme⁵. Acum vreo 20 de ani, Eugen Comșă⁶, acceptînd datarea în epoca romano-bizantină, și-a exprimat convințerea că în topografia și detaliile arhitectonice ale valului mare de pămînt s-ar reflecta trei faze de construcție; într-un prim moment, plasat în epoca romană-tîrzie (bizantină timpurie), s-ar fi construit valul și castele mari; la scurtă vreme după aceea populația din jumătatea nordică a Dobrogei, împotriva căreia a fost ridicat valul, ar fi ocupat zona acestuia; săpînd un sănt pe latura sudică, această populație ar fi transformat valul într-un obstacol împotriva „trupelor bizantine”⁷ (a se citi romano-bizantine sau bizantine timpurii)⁸; în sfîr-

2. Potrivit lui Gr. Tocilescu, op. cit., p. 173, numărul castrelor se ridică la 52, dintre care cel de pe malul Dunării (Cotatea Păbului) este de piatră. Toate celelalte sunt de pămînt, dintre care 25 de dimensiuni mari, iar 26 de dimensiuni reduse. Ultimele sunt cunoscute în literatură de specialitate și sub numele de „castele”.

³ G. Tocilescu, op. cit., p. 156.

4. C. Schuchhardt, *Die sogenannten Trajanswälle* in der Dobruja, Berlin 1918, p. 62 si uffm.

5. R. Vulpé, *Histoire ancienne de*

7. O atare presupunere nu poate sta în pecioare din următoarele motive: traseul valului mare — acolo unde părăsește colinile dealurilor — urmărește pantă de miazănoapte a acestora. Prin inclinarea lor pronunțată aceste pante făceau imposibilă apărarea valului de către o populație din nordul Dobrogei. În plus, pe o bandă distanță, valul urmează traseul malului drept al Carasu-ului. Având în vedere că apa Carasu-ului era navigabilă, pe de o parte și că valul se găsea chiar pe mal, pe de altă parte, devine deosebitul ilogică atribuirea valului mare de pămînt, fie și pentru o scurtă durată de timp, unei populații din jumătatea de nord a Dobrogei. Dacă ar fi existat o putere care se temea de atacurile unei forțe din jumătatea de sud a Dobrogei, atunci aceasta și-ar fi construit valul de apărare cäm prin zonele prin care trece azi valul mic de pămînt, adică la o bună distanță spre sud de apa Carasu-ului, iar în caz contrar chiar pe malul Carasu-ului, dar puținul de miazănoapte al acestuia.

8. În discuțiile pe care le-am avut cu Erigen Comșă, D-șa ne-a precizat că prin „trupele bizantine” din fraza citată înțelegea trupele din epoca bizantină-timpurie (secolele al V-lea și al VI-lea).

șit, după o perioadă de timp „armata bizantină recucereste regiunea de sud a Dobrogei și — din lipsă de trupe — se construiesc castele mici care se păstrează cu cele patru laturi ale lor”⁹.

Intr-o serie de comunicări ținute la Institutul de Arheologie noi ne exprimam părerea că valul mare de pămînt a fost construit nu în epoca romană, ci în secolele al IX-lea — al X-lea¹⁰, rălinindu-ne oarecum opiniei lui Iordan Venedikov¹¹, primul dintre istorici, după știința noastră, care a postulat o datare atât de tîrzie a valului mare de pămînt. Ceva mai tîrziu¹², în primăvara anului 1966, unele considerații de ordin istoric ne-au determinat să restrîngem datarea valului la secolul al IX-lea, fapt consemnat la timpul potrivit într-o lucrare redactată în colaborare cu P. S. Năsturel și publicată de-abia în anul 1969¹³.

În toamna anului 1966 am făcut o cercetare arheologică în porțiunea de val din dreptul satului Cochirleni, situat la 8 km de Cernavodă.

Investigația a inceput la 18 oct. și a durat o săptămână¹⁴. Ea s-a materializat în două secțiuni, la care se adaugă și răzuirea unui mal rezultat din „șanțuirea” de către localnici a valului mare de pămînt într-un loc din apropierea Dunării.

Paralel cu aceasta, în limita timpului disponibil, ne-am deplasat în imprejurimile Cochirienilor, fie pentru a verifica informații consemnate de alți arheologi, fie pentru a repera date noi privind trecutul istoric al regiunii.

Cu prilejul unei astfel de deplasări a fost vizitată o așezare de la qura Văii Mari, situată pe malul drept al Dunării, la circa 1.5 km

⁹ Euseb. *Contra* *ad. cit.* p. 235.

I. Barnea, op. cit., p. 111 pare a accepta tezele lui Comşa de vreime ce, reproducindu-le, nu le combată în nici o parte a contribuției sale. Mai mult decât atât, I. Barnea își să sublinieze că Eugen Comşa "a făcut unele descoperiri și observații menite să schimbe fundamental concluziile referitoare la data și atribuirea etnică a construcților valului mare de pămînt și a valului de piatră". Enthusiasmul lui I. Barnea ar fi trebuit să se reverse numai asupra „descoperirilor și observațiilor” făcute în legătură cu valul de piatră pentru că cele legate de valul mare de pămînt depărțejează a schimba fundamental concluziile referitoare la data și atribuirea etnică a construcților din avul duș din urmă de a defini unele detalii de ordin tehnic-construcțiv. Dealtfel, Eugen Comşa nicăieri n-a manifestat vreo altă pretenție în legătură cu valul mare de pămînt.

19. Punct de vedere exprimat în ianuarie 1962.

11. *Tordan Venetikov*, Старобългарски скопи. In *Отечествие*, IV, 39, 1919, p. 10—12.

12. Petre Diaconu, *Les Petchénègues du Bas-Danube au X-e siècle*, in *Dacia*, N.S., XI, 1967, p. 261, nota 41.

13. Petre Diaconu și Petre Ș. Năsturel, *Quelques observations sur le complexe archéologique de Mărlatlar (Basařabi) la Dacie*, N.S. XIII, 1969, p. 443 și urm. (în special, nota 5 de la p. 443).

14. La aceste cercetări a participat și I. Barnea

nord de capătul valului¹⁵. Această aşezare se caracterizează printr-o imensă cantitate de ceramică gumelniteană și prin numeroase cioburi din prima epocă a fierului (Hallstatt) cum și din epoca romană.

Intr-o zi ne-am deplasat de a lungul valului mergind pe creasta acestuia vreo 6 km spre răsărit¹⁶. La 500 m est de punctul unde șoseaua Cochirleni — Cernavodă străbate valul mare se găsește locul în care se bifurcă cele două valuri de pămînt: (pl. 1/3, valul mare și valul mic. Din păcate, starea actuală a terenului nu ne permite să detașăm, în acest loc, elementele raportului cronologic dintre cele două valuri. Faptul are însă o importanță mai mică, de vreme ce nu există îndoială că valul mic de pămînt este anterior în timp valului mare de pămînt¹⁷. Astfel prezintându-se lucrurile, mai important e ca-n viitoarele cercetări să se vadă dacă-n portiunea dintre Dunăre și acest punct traseul valului mic coincide cu cel al valului mare, așa cum se admite în general¹⁸, sau dacă nu cumva valul mic a avut un alt traseu (aceeace este foarte puțin probabil) ale cărui urme însă nu au ajuns pînă la noi.

Intr-o dată din după amieze am făcut o periegheză în vatra satului Rasova, situat la 7 km sud de Cochirleni. Aici am cercetat ruinele a două ziduri¹⁹ (pl. 1/4), apărute în ruptura „terasei înalte” din curtea Blenei P. Stănescu, curte aflată lîngă malul Dunării, la o depărtare de 250 m de clădirea Consiliului popular al comunei. Zidurile, făcute din pietre de dimensiuni mici și mijlocii, între care se zăresc din loc în loc și bucăți de cărămidă română, au o grosime de circa 4 m. Pietrele din paviment sunt în parte ecarisate. De remarcat, că mortarul, format din nisip și var, are în compoziția sa și sfârșimături de cărămidă.

Din acest loc provin mai multe vase între care și o oală borcan cu toții tubulare, decorată cu dungi de vopsea cafenie dispuse în solzi²⁰. Acest vas se înscrie în categoria ceramicii din humă albă decorată cu vopsea²¹.

15. Așezarea a fost descoperită de I. Barnea în după amiază zilei de 19 oct. 1966.

16. Deplasarea de-a lungul valului am făcut-o în ziua de 20 oct. 1966.

17. Cehișanca a fost elucidată de mulți. Vezi G. Tocilescu, op. cit., p. 181.

18. Vez. de pildă, opinia lui Gr. Tocilescu, op. cit., p. 167.

19. Semnalată nouă de Adrian Rădulescu și Andrei Aricescu.

20. Viasul este publicat de C. Scărpan, *Contribuții la problemele etnice ale Dobrogei antică*, în Pontice, I, Constanța, 1968, p. 371, fig. 24 și p. 372, fig. 24 b și c și p. 373, fig. 24 d. În același loc au apărut și două vase bitronitice cu ciclă o toartă tubulară (fig. 25 și 26) întru totul asemănătoare ca formă cu un vas descoperit la Latrus, în Bulgaria (cf. Violeta Dimova, *Mittelalterliche Keramik*, în Clio, 47, pl. VII, 10). Vasul de la Rasova, spre deosebite de cele de la Rasova, are ca decor două linii incise, în val. Acest tip de vas este, credeam noi, un ecou înțins al unor vase asemănătoare, recuperate cu mindă din cultura Cîndeați-Trotesti.

21. Despre răspîndirea ceramicii din humă albă decorată cu vopsea și problemele pe care le ridică vezii, Petre Diaconu în *Păcuiul lui Soare. Cetatea bizantină*, vol. I (monografie arheologică), București, 1972, p. 85—89.

Cetatea de la Rasova, după cîte am putut să ne dăm seama la fața locului, datează din secolul al X-lea²².

În marginea nord-vestică a satului Cochirleni se păstrează la suprafața solului zidurile ruinate ale unei cetăți, cunoscute de mai multă vreme²³. Este vorba de așa numita *Cetatea a Păcului*, amplasată pe malul drept al Dunării²⁴.

În interiorul ei și pe o bună porțiune de teren din preajma zidurilor se întîlnesc cioburi din epoca feudală împurie, încadrate în așa numita ceramică de „tip Dridu”. Fragmentele ceramice se înscriu în următoarele patru categorii: a) ceramică nisipoasă, decorată cu linii incise orizontal; b) ceramică din pastă fină, arsă reducător, decorată cu linii lustruite; c) smălțuită verde-oliv; d) din humă albă, decorată cu vopsea roșie brună sau cafenie.

Tinind seama de natura materialului arheologic de la suprafața solului, avem toate motivele să credem că această cetate datează din epoca feudală împurie și niciodată din epoca romană, așa cum se credea pînă mai deunăzi²⁵.

La mai puțin de 100 m nord de cetatea Păcului pe malul înalt al Dunării, se află capătul de apus al valului mare de pămînt (pl. 1/1-2). Si aici, ca peste tot, valul este prevăzut cu două sănăuri: unul, mai mare, pe latura nordică, iar celălalt, mai mic, pe latura sudică²⁶.

Săpăturile arheologice s-au desfășurat în zona valului cuprinsă între malul Dunării și castrul nr. 3 situat la cîțiva zeci de metri răsărit de șoseaua care leagă Cochirleni de Cernavodă. Prima secțiune (S I), lungă de 26 m și lată de 2 m a fost orientată perpendicular pe val; ea străbatea de la nord la sud mijlocul castrului nr. 3 (după număratoarea lui Gr. Tocilescu). Săpătura (care s-a oprit la adâncimea de 0,60 - 0,70 m) nu a scos la iveală nici o urmă de viețuire. Pămîntul, începînd de sub stratul vegetal (acesta din urmă avînd o grosime de circa 0,10 m), este reprezentat de un *loess steril*. Constatarea că pămîntul din castru este „neumblat” cum și observația noastră²⁷, potrivit căreia majoritatea fortificațiilor valului mare nu contin urme de fiecare ne îndreptălesc a opinia că cele mai multe dintre aceste caste n-au intrat nici odată în funcțiune: de aici izvorăște și problema definirii, în viitoarele cercetări, a duratei funcționării valului.

Activitatea din a doua secțiune (S II) s-a redus, așa cum am lăsat să se inteleagă deja, la răzuirea profilului vestic al unui sănăt săpat de

22. Vez. aceeași datare și la C. Scărpan, op. cit., p. 367.

23. Gr. Tocilescu, op. cit., p. 169.

24. *Ibidem* —

25. Socotindu-se că cetatea este unul dintre cîstrelle valului mare de pămînt, ea a fost datată, în chip necesar, în epoca română de către cei ce au planat valul mare de pămînt în această epocă.

26. O descriere detaliată a ambelor sănăuri la Gr. Tocilescu, op. cit., p. 155—156.

27. Cercetarea am făcut-o în anii 1958, 1959 și 1962.

localnici în porțiunea valului mare din dreptul „crescătoriei de păsări”²⁸. S II se află la o depărtare de circa 400 m de Dunăre. Cei ce au croit drumul n-au ajuns cu săpătura pînă la nivelul de la care s-a inceput construirea valului, de unde și imaginea incompletă a profilului obținut de noi (pl. 1/6). Un fapt însă rămîne pe deplin stabilit. Din aprecierea alternației dintre pămînt negru și loess²⁹ (fig. 2), reiese că valul a fost înălțat cu pămînt scos din ambele șanțuri (și din cel de pe latura sudică și din cel de pe latura nordică) și că șanțul de pe latura sudică este ulterior în timp celuia opus³⁰.

A treia secțiune (S III), lungă de 39,50 m și orientată nord-sud cade, de asemenea, perpendicular pe val (fig. 1/5). Secțiunea, aflată la o distanță de numai 50 m de Dunăre „acoperă” prin lungimea ei, toată lățimea valului cum și a șanțului mic (cel de pe latura sudică).

La o distanță de 16,70 m, începînd de la capătul de miazăzi ea are o lățime de 2 m; în rest, lățimea este de 1 m. Pămîntul din umplutura valului are o culoare galbenă, determinată de natura lui loessoidă. De notat că în pămîntul valului au apărut fragmente ceramice dir. epoca feudală timpurie, cărora li se adaugă un minuscul ciob hallstattian (?) și alte cîteva din epoca romană.

Fragmentele ceramice din epoca feudală timpurie aparțin culturii Drîdu. Din punctul de vedere al pastei, ele se împart în două categorii: unele sunt modelate din pastă nisipoasă, aspră la pipăit, iar altele dintr-o humă albă, în care s-a folosit ca degresant nisip fin. Toate aceste fragmente ceramice provin de la oale-borcan cu buza ușor profilată în exterior. Cîteva dintre vase au „mărci de olar” (fig. 3/6,8). Decorul este reprezentat, cu precădere, din linii incizate orizontal, dispuse mai rar sau mai des. Acest decor e mărginit, pe umerii paselor, de linii, de asemenea, nîcizate, dar dispuse oblic (fig. 3/2,5). Cioburile

28. Astfel de drăguți străbat valul în multe locuri. Eugen Comșa, op. cit., p. 235, socotește că în epoca de funcționare a valului mare „în dreptul fiecărui castru există cîte o trecătoare”. Un asemenea punct de vedere este greu de acceptat. Valul, în epoca lui de funcționare, nu putea fi — sub încînăciunea castru există cîte o trecătoare”. Un asemenea punct de vedere este o formă — întrerupt de „trecători”. Aceste „trecători” (drumuri) au fost făcute într-o vreme relativ înzile. Unele sunt amenajate chiar în timpurile noastre. Vezi în acestă privință cazul secțiunii II.

29. În zonele de contact dintre loess și pămînt negru s-au format, prin contaminație, străini de „pămînt negricios”, marcate de altfel, în profilul pe care-l publicăm.

30. Ulterior ca moment de constituție dar nu și ca moment de funcționare. Noi împărtășim poziția lui Gr. Tocilescu (vezi nota 3) potrivit căreia constructorii valului au fost nevoiți să săpe șanțul mic în scopul de a folosi pămîntul scos de aici, înrăcit cu pămîntul scos din șanțul mare nu puteau obține înălțimea reclamată de val. Referindu-ne în chip concret la situația din S II (Cochirileni) s-ar putea că „constructorii” să fi ales aici ca traseu al valului mare traseul valului mic. În acest caz ar trebui să admitem că șanțul de pe latura nordică să fie opera constructorilor valului mic de pămînt, ceea ce ar însemna că singura mărturie a acelora care au realizat valul mare, este șanțul mic situat pe latura sudică.

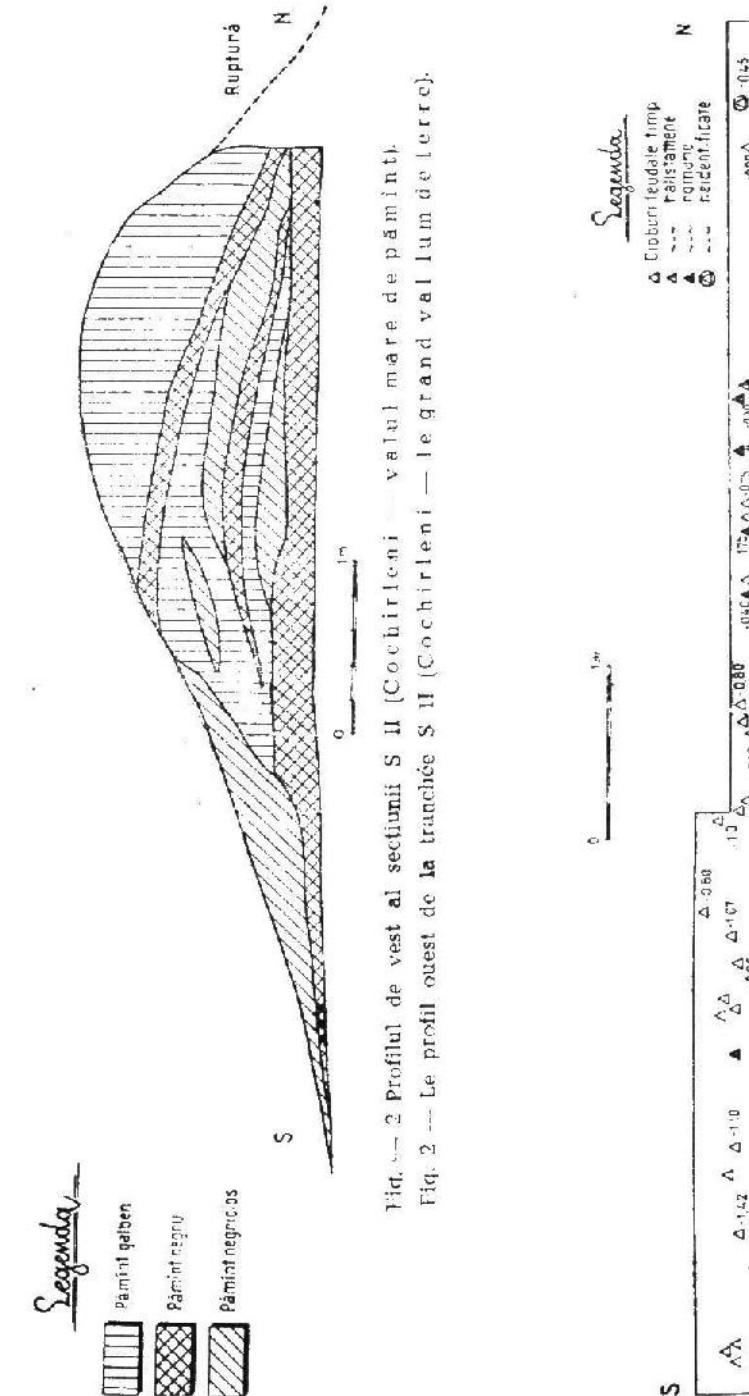

Fig. 2 — Profilul de vest al secțiunii S II (Cochirileni — valul mare de pămînt).
Fig. 2 — Le profil ouest de la tranchée S II (Cochirileni — le grand val de terre).

Fig. 3 — Reprezentarea fragmentelor ceramice în S III. (Cochirileni).
Fig. 4 — Diffusion des fragments céramiques de la tranchée S III (Cochirileni).

au apărut în toată lungimea secțiunii (fig. 4) dar cu o insistență ceva mai pronunțată în versantul sudic al vasului. În nici o parte a secțiunii nu s-au găsit cioburi provenind de la vase smâlțuite verde-oliu ori de la vase din lut albă decorate cu vopsea din pastă cenușie ornamentată cu linii lustruite.

În unele locuri săpătura a ajuns pînă la adîncimea de 2 m. De reînțuit că fragmentele ceramice apar numai pînă la o adîncime de circa 1,10 m. Situația se poate explica, cu rezervele cuvenite, în chipul următor: în acest loc traseul valului mare se confundă cu cel al valului mic. „Constructorii” n-au făcut altceva decît să reamenajeze valul mic³¹. Reamenajarea a constat din săparea unui șanț pe latura sudică și suprafnățarea valului. Suprafnățarea se opera cu pămîntul scos din șanțul de pe latura sudică. Este posibil deci ca ceeace constituie mijlocul valului mic să fie lipsit de cioburi. Existența cioburilor în pămîntul de suprafnățare poate fi explicată relativ ușor. Acest pămînt provine din săparea șanțului mic, amplasat pe latura sudică. Or, a-creastă zonă, era „acoperită” cu fragmente ceramice „risipite” de cei ce au viețuit în Cetatea Pălului.

Interpretarea noastră ar putea fi luată în seamă numai în măsura în care se va dovedi că fragmentele ceramice n-au ajuns în „manta” valului într-o epocă ulterioară ridicării acestuia datorită unui fenomen de „alunecare de teren”. Într-adevăr, sistemul intr-o zonă ceva mai deosebită. Terenul în care se află capătul idinarean al valului este înclinat spre fluviu, ceeace a determinat și respectiva inclinare a „spinișii” valului. În consecință, în măsura în care undeva mai la est de locul cercetat de noi vor fi existat cioburi risipite pe val nu este exclus că ele să fi ajuns aici prin alunecarea terenului. Această ipoteză mi se pare însă mai puțin probabilă.

Puținătatea și caracterul fragmentar al vaselor nu ne permit o exactă incoadreare cronologică a acestora. Ele pot fi datează larg în secolul al IX-lea.

În baza unei atari realități I. Barnea le asigură o dateare în a doua jumătate a veacului al X-lea, de unde și concluzia D-sale că valul mare de pămînt aparține tocmai acestor vremuri³².

31. Exact cum se va fi întîmplat în sectorul S II și peste tot în zona dintre Dunăre și punctul unde se bifurcă cele două valuri.

32. I. Barnea, op. cit., p. 115.

Punctul de vedere conform căruia valul mare de pămînt a fost folosit în două reprise este determinat de existența celor două feluri (după mărime) de caste: castele mari și castele mici (acestea din urmă fiind numite — așa cum s-a amintit deja — și castele). Însușindu-și acest punct de vedere, I. Barnea avansează datări pe căi de oscilație pe altă de contradictori. D-sa crede că fortificațiile (castele de dimensiuni mici) au fost construite în timpul împăratilor Tzimiskes și Vasile al II-lea sau — mai exact — în anii „după moartea lui Tzimiskes”, în timp ce castele mari au fost construite „poate între anii 971—976, dar mai probabil în sec. IV—V”. Preferința pentru datarea primei faze a valului în sec. IV—V îl este impusă lui I. Barnea

Plasind valul în cea de-a doua jumătate a secolului al X-lea³³, I. Barnea intră, pe nesimțire, în conflict cu realitatea istorică.

Se stie că imediat după moartea împăratului Ioan Tzimiskes, în nord-estul Peninsulei Balcanice izbucnește o revoltă în urma căreia bizantinii sunt înălțați dintr-o vastă regiune în care intra și jumătatea de sud a Dobrogei³⁴. De reînțuit însă că bizantinii n-au putut să iezoniți și din jumătatea de nord a Dobrogei, unde ei și-au menținut stăpinirea, la adăpostul, probabil, al pecenegilor stabiliți atunci între Nistru și Siret³⁵. De altfel, pecenegii erau aliați de nădejde ai bizantinilor în ceea ce încheiat în anul 971³⁶.

Datind valul imediat după anul 971 și atribuindu-l bizantinilor — așa cum ne înseamnă I. Barnea — ar însemna să admitem că aceștia au construit un obstacol militar într-un teritoriu necontrolat de ei. Pe de altă parte, admitând că valul îndeplinește funcția unei pavăze ridicate împotriva pecenegilor — așa cum crede I. Barnea — ar însemna să admitem că bizantinii au ridicat valul pentru a stăvili atacurile aliaților lor pecenegii. Astfel prezentindu-se logica demonstrației lui I. Barnea noi nu mai găsim necesar să ne oprim asupra ei.

Nu putem însă încheia aceste considerații fără a schița — și în cîteva cuvinte — opinia noastră privind funcția și atribuirea etnică a valului mare de pămînt.

Intrucât șanțul de apărare al valului se află dispus pe latura lui nordică rezultă de la sine că el a fost construit de o putere politică

de descoperirea unor fragmente ceramice (din epoca română) în cimitirul nr. 4 de la vest de Palas". Angajîndu-ne pe fațăul unei astfel de interpretații ar trebui să admitem că și „casările de nișă din dimensiuni” datează din secolele IV—V, întrucât cioburi „îngemai la fel” au fost descoperite (și într-o cantitate mai mare) în „oastăl mică” a situației circa 540 m spre est de cimitirul mare nr. 4 (I. Barnea, op. cit. loc. cit.) În ce ne privește, credem că descoperirea unor fragmente ceramice române de către C. Schuchhardt în cimitirul său cimitirul castri sau castel al valului mare de pămînt nu conferă valului neapărat o dateare în epoca română. Este posibil ca aceste cioburi să se aple acolo în poziție secundară, după cum este tot așa de posibil că unele locuri alese pentru a deveni castele ale valului mare de pămînt să fi cunoșcut o viitură încă din epoca română.

33. În fapt, I. Barnea socotind că valul mare de pămînt ridicat numai „adăpost moartea lui I. Tzimiskes” ne lasă, pe de altă parte să credem că el a fost înălțat înainte de moartea lui Ioan Tzimiskes sau mai degrabă în sec. IV—V, vezi supra nota 32.

34. Petre Diaconu, Zur Frage der Datierung des Steinwallen in der Dobrogea und der Lokalisierung der im Berichte des griechischen Topographen geschilderten Ereignisse, în *Dacia*, N.S., VI, 1962, p. 322—324; tot acolo și ressal bibliografie.

35. Ibidem, p. 333—334.

36. Skylitzes-Cedren, *Hist. Comp.*, II, 1939, p. 412.

37. Vezi acest punct de vedere consimnat și în articolele noastre: „Unele probleme în legătură cu valurile din Dobrogea”, în *Pontica*, V, Constanța, 1972, p. 373—378 și „Probleme ale arheologiei mileniului I în Dobrogea” (sec. VII jumătatea sec. X) (manuscris).

din jumătatea de sud a Dobrogei care se temea de eventualele atacuri ale unei alte puteri stăpînitoare din jumătatea de nord a aceleiași provincii. Tinind seama că puterea politică din nordul Dobrogei era una navală (altfel n-am putea înțelege de ce constructorii au lăsat la nord de val porturile Axiopolis — la Dunăre — și Constanța — la mare) noi opinăm că ea trebuie să fi fost a Bizanțului³⁸.

În măsura în care ipoteza noastră va fi certificată de viitoarele cercetări, ar rămâne să se urmărească problema definirii aliaților Bizanțului.

Bizantinii, prin ei însăși, nu puteau reprezenta un pericol atât de mare incit să se construască împotriva lor un val gigantic ca acela dintre Cetatea Pătulului și Constanța. Ei trebuie să fi avut niște aliați cu ajutorul căror puteau, într-adevăr, amenință — dinspre gurile Dunării — regiunile din nord-estul Bulgariei.

Dacă se va dovedi că valul mare de pămînt datează din a doua jumătate a secolului al IX-lea, atunci se va putea avansa și ipoteza că aliații bizantinilor erau maghiarii stabiliți la această dată în Atelkuzu.

NOUVELLES DONNÉES RELATIVES AU GRAND VALLUM DE TERRE DE DOBROUDJA

— résumé —

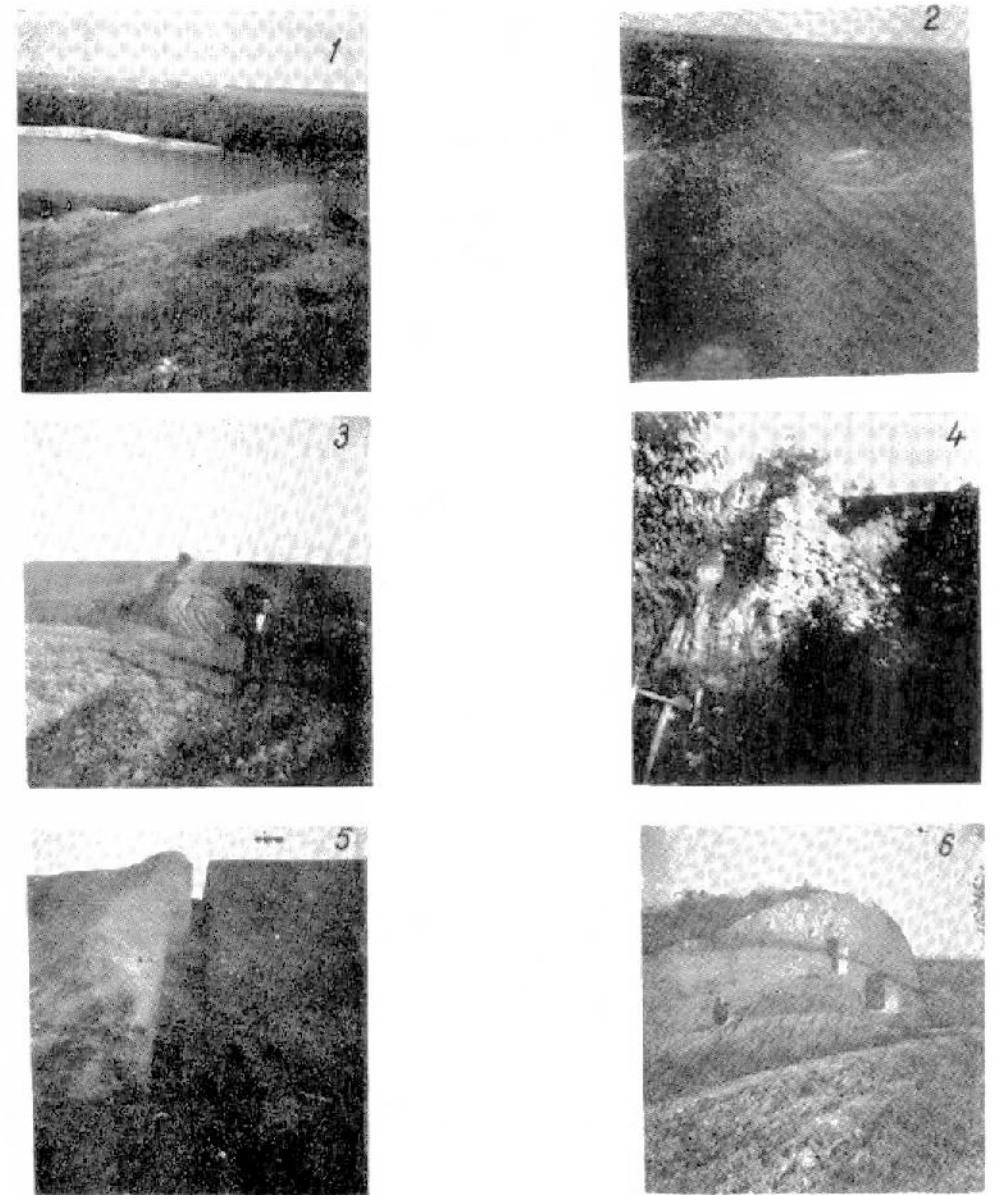
PETRE DIACONU

L'auteur publie dans le présent article les données les plus importantes fournies par les fouilles de 1966, effectuées dans la portion voisine du Danube du grand vallum de terre de Dobroudja. Selon son opinion, le vallum représenterait une construction dressée à un certain moment de la seconde moitié du IXe siècle contre les Byzantins, qui dominaient à cette époque la moitié septentrionale de la Dobroudja. En même temps, l'auteur conteste les thèses soutenant l'idée de la construction et de l'usage du vallum en plusieurs étapes différentes. De toute façon, on ne saurait accepter l'hypothèse qu'à un moment donné une quelconque population de la moitié nord de la Dobroudja, s'étant rendue maîtresse de la zone du vallum, s'en servait contre une puissance politique placée au sud de la ligne Cernavoda-Constanța.

Pour finir, l'auteur fait une précision d'ordre technique, à savoir que le fossé courant le long du versant méridional du vallum a été aménagé en même temps que celui-ci. Ce travail supplémentaire s'explique par le besoin d'assurer au vallum une certaine hauteur, pour laquelle la terre retirée du fossé nord ne suffisait pas.

38. I. Barnea, op. cit., p. 115, scrie următoarele: „Atribuirea valului mare de pămînt... statului... lui Samuel care în ultimul sfert al secolului al X-lea ar fi stăpînit partea de sud a Dobrogei, împotriva bizantinilor care ar fi continuat să stăpînească numai partea de nord a acestei provincii, este lipsită de temei” și că „construirea unor astfel de obstacole împotriva unei puteri navale cum era cea bizantină, care putea să atace statul bulgar dinspre sud sau să debarce trupe pe litoralul Mării Negre și pe malul Dunării oriunde în spatele valurilor, pare de nefințele”. Astfel pusă problema desigur că I. Barnea are dreptate; dar rationamentul să-l poate fi aplicat și bizantinilor în cazul în care li se atribuie lor valul. Într-adevăr, de ce mai era nevoie ca bizantini să construască în mijlocul Dobrogei un val, cind acest obstacol putea fi trecut prin traversarea Dunării (mai ales iarna) pe un front larg, oriunde în zona dintre Axiopolis și Portile de Fier? Pentru a înțelege răiunea existenței valului trebuie să admitem că cei care l-au construit stăpîneau și Muntenia. Atribuind valul teratului lui Samuel, existența lui poate fi înțeleasă dacă se acceptă ipoteza că pericolul pentru statul lui Samuel nu-l reprezenta flota bizantină, ci armata călăreștilor unguri, aliați bizantinilor de la sfîrșitul secolului al IX-lea.

PLANŞA I

1—2 Capătul dinspre Dunăre al valului mare de pămînt ; 3— locul unde se bifurcă valul mare și valul mic de pămînt ; 4 — ruinele zidurilor cetății de la Rasova ; 5 — secțiunea S III văzută dinspre Sud ; 6 — profilul peretelui de vest al secțiunii S II (Cochirieni).

1—2, L'extrême voisine du Danube du grand vallum de terre ; 3, point de bifurcation du grand et du petit vallum de terre ; 4, les ruines des murs de la citadelle de Rasova ; 5, la tranchée S III vue du sud ; 6, le profil de la paroi ouest de la tranchée S II (Cochirieni).

PLANŞA II

Cochirleni. Fragmente ceramice scoase din „mantaua” valului de pămînt.
Cochirleni. Fragments céramiques retirés du „manteau” du vallum de terre.

**NOI MĂRTURII ISTORICE REZULTATE
DINTR-UN SONDAJ ARHEOLOGIC**

VICTOR HENRICH BAUMANN

Situat în marginea nord-vestică a orașului Tulcea, dealul numit „Tabăra”, datorită garnizoanei turcești staționată în acest loc pînă la eliberarea Dobrogei, cuprinde o mare întindere de pămînt, puțin folosit astăzi datorită solului argilos.

Cu toate că tradiția păstrată de tulceni localizează orașul vechi pe dealul Taberei, mărturiiile istorice, existente vorbesc de locuirea acestei zone abia în secolul al XIX-lea.

Astfel, o hartă a Statului Major Rus din 1833, menționează pe dealul de apus zis al „Taberei” — „Starî Tulcea” cu 20 de case. Pe aceeași hartă orașul Tulcea este menționat separat cu 113 case¹.

Mărginit la nord-nord-vest de bălțile „Dunării vechi” (denumire ce evidențiază vechiul curs al Dunării), dealul Taberei putea totuși oferi condiții speciale de viață celor care s-ar fi așezat eventual în aceste locuri.

Pornind de la aceste raționamente, periegheza întreprinsă cu G. Simion în primăvara anului 1965, în zona respectivă ne-a determinat să efectuăm cîteva sondaje în marginea nord-estică a dealului Taberei unde fragmentele ceramice culese la suprafață ca și configurația terenului indicau o locuire romană și una feudal-timpurie.

Un prim punct stabilit pentru control se afla în imediata vecinătate a bălții, reprezentînd o înălțime aproximativ ovală avînd în centru un mamelon de aceeași formă (pl I/1,2).

Locul a fost denumit Tabăra I, iar rezultatele acestui sondaj, fac subiectul comunicării de față.

¹ C. Băcilă, Stampe și hărți privitoare la trecutul Dobrogei, în *Analele Dobrogei*, an. IX, vol. II, 1928, p. 247; T. Voicu și colaboratorii, Monografia orașului Tulcea, 1928, p. 14.